

Die Entstehung der Gerichtsverfassung nach der Gründung der Republik Lettland

Latvijas tiesību sistēmas ģenēze pēc Latvijas Republikas dibināšanas

Dr. iur. Sanita Osipova

LU Juridiskās fakultātes / Juristische Fakultät der Universität Lettlands
Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras profesore /
Professorin am Lehrstuhl für Rechtstheorie und Rechtsgeschichte
E-pasts / E-mail: sanita.osipova@lu.lv

Schlagwörter / Keywords / Atslēgvārdi: Gerichtssystem / tiesu sistēma, Gericht / tiesa, Gesetz über die Gerichtsbarkeit / Tiesu iekārtas likums, Verwaltungsgerichtsordnung / Administratīvo tiesu likums, Verfassung / Satversme.

Einleitung / Ievads

Die Schaffung eines Gerichtssystems und das gesetzliche Verfahren der Gerichte sind die Grundlage für das Bestehen eines jeden Staates. Schon die ältesten Kulturen haben danach gestrebt, objektive und unabhängige Gerichte zu gründen, um im Fall von Streitigkeiten zu gerechten Lösungen zu gelangen. Das Urteilen war in den alten Kulturen mit dem religiösen Kultus verbunden. Gerade die Idee, die Götter einzubeziehen, sicherte, dass sich das Gericht beim Urteilen über menschliche Leidenschaften erhob, dass es unabhängig von weltlicher Macht, neutral, objektiv und gerecht entschied.¹

In den alten Kulturen gehörte das Gericht zur vollziehenden Gewalt, denn die Macht sollte im Sinne der Gewalteneinheit ungeteilt bleiben. Man bezweifelte jedoch nicht die Objektivität der Richter, denn die Bezugnahme auf den religiösen Kultus garantierte den Glauben der Bürger an die Teilnahme der Götter beim Fällen eines gerechten Urteils.²

Tiesu iekārtas izveidošana un likumīga darbība ir viens no nepieciešamiem priekšnoteikumiem, lai pastāvētu jebkāda valsts. Jau vissenākās kultūras, lai gūtu taisnīgu strīda risinājumu, centās veidot neatkarīgu un objektīvu tiesu. Tiesāšana senajās kultūrās bija saistīta ar reliģisku kultu, un tieši ideja par dievu līdzdalību nodrošināja to, lai tiesa, taisot spriedumu, paceltos virs cilvēciskām kaislībām un būtu no pasaulīgās varas neatkarīga, neitrāla, objektīva un taisna. Senajās valstīs tiesa tika veidota izpildvaras struktūrās, jo vara netika dalīta. Tiesnešu objektivitāte tomēr netika apšaubīta, jo līdz ar reliģiska kulta piekopienu tiesājot tika nodrošināts, ka cilvēki ticēja dievu līdzdalībai taisnīgā tiesas spriešanā.

Heutzutage ist alles viel komplizierter, weil das Urteilen nicht in den Händen der Götter, sondern in den Händen der Menschen liegt. Die Frühe Neuzeit etablierte in klar definierter Form die Forderung nach Gewaltenteilung sowie die Idee, den Staat

von der Kirche zu trennen. Das beeinflusste direkt das Verständnis der Gerichtsverfassung und des Gerichtsverfahrens. Ein faires Verfahren sollte nunmehr rational und nicht sakral sein. Die Unabhängigkeit der Richter wurde zu einem wichtigen Element für ein solch faires Verfahren. Montesquieu schlug im 18. Jahrhundert als erster vor, neben der institutionell und funktional abgegrenzten Gesetzgebungs- und vollziehenden Gewalt eine dritte unabhängige Gewalt – die Justizgewalt – zu etablieren. Nach der Lehre Montesquieus kann nur eine unabhängige Justiz den Menschen die Freiheit als höchsten Wert sichern: *„Um die Freiheit... zu sichern, soll die Verwaltung auf solche Weise geschaffen werden, dass die Leute voreinander keine Angst haben müssen. Die Freiheit kann nicht existieren, wenn die Gesetzgebungs- und Vollzugsgewalt in einer Hand konzentriert wird. Die Freiheit kann auch dann nicht existieren, wenn die Justizgewalt von der Gesetzgebungs- und Vollzugsgewalt nicht getrennt ist.“*³ Die Gewaltenteilung begann am Ende des 17. Jahrhunderts in England mit der Trennung der Gesetzgebungsgewalt von der Vollzugsgewalt. Dabei wurde die Gewalt des Monarchen auf die Kompetenzen eines Staatsoberhauptes beschränkt, die Justizgewalt blieb jedoch eine längere Zeit mit der Vollzugsgewalt eng verbunden.

Mūsdienās viss ir daudz sarežģītāk, jo tiesas spriešana ir nodota cilvēku, nevis dievu rokās. Jaunākie laiki ienāca ar skaidri definētu varas dalīšanas prasību, kā arī valsts un baznīcas nošķiršanas ideju. Tas tieši ietekmēja arī izpratni par tiesas organizāciju un darbību. Taisnīgai tiesai sāka izvirzīt pilnīgi citus priekšnoteikumus: racionālus, nevis sakrālus. Par vienu no taisnīgas tiesas priekšnoteikumiem kļuva tiesnešu neatkarība. Šarls Luijs Monteskjē XVIII gs. kā pirmais piedāvāja līdzās institucionāli un funkcionāli nošķirti likumdevējam un izpildvarai veidot trešo neatkarīgas varas atzaru – tiesu varu. Tikai neatkarīga tiesu vara, saskaņā ar Monteskjē mācību, var nodrošināt cilvēkiem augstāko vērtību – brīvību: *„Lai nodrošinātu [...] brīvību, pārvaldei jābūt izveidotai tādā veidā, lai cilvēkiem nebūtu jābaidās citam no cita. Brīvība nevar eksistēt, ja likumdevējvara un izpildvara būs koncentrētas vienās rokās. Brīvība nevar eksistēt arī tad, ja tiesu vara nebūs atdalīta no likumdevējvaras un izpildvaras.“* Varas dalīšana XVII gs. beigās Anglijā tika uzsākta ar likumdevēja nodalīšanu no izpildvaras, ierobežojot monarha varu līdz valdības galvas pilnvarām, bet tiesu vara vēl ievērojamu laiku palika ciešā saistē ar izpildvaru.

1. Die ordentliche Gerichtsbarkeit in Lettland 1918–1922 / Vispārējās kompetences tiesu sistēma Latvijā 1918–1922

Die Republik Lettland schuf bereits mit der Staatsgründung eine unabhängige Justizgewalt. Die Entstehung der Gerichtsverfassung Lettlands umfasst den Zeitraum von der Staatsgründung 1918 bis zur Verabschiedung der Verfassung (Satversme). In dieser Zeit errichtete man die normativen Grundlagen für die Gerichtsverfassung, die bis zum Zweiten Weltkrieg nur unwesentlich verändert bestand und bei der Wiederherstellung des Staates gegen Ende des 20. Jahrhunderts partiell übernommen wurde.

Latvijas Republikā jau no valsts dibināšanas pirmsākumiem tika veidota neatkarīga tiesu vara. Latvijas tiesu sistēmas ģenēzes laiks aptver posmu no valsts dibināšanas 1918. gadā līdz Satversmes pieņemšanai. Šajā laikā tika likti normatīvi pamati tiesu sistēmas organizācijai un darbībai, kas būtiski netika mainīti līdz pat Otrajam pasaules karam un daļēji tika pārņemti, atjaunojot valsti XX gs. beigās.

Der Volksrat errichtete bei der Gründung des lettischen Staates am 17. November 1918 während seiner Gründungsversammlung die sog. Politische Plattform.⁴ Die

Politische Plattform gilt samt dem Aufruf „An lettische Bürger“ vom 18. November 1918⁵ als die *erste provisorische Verfassung* der Republik Lettland.⁶ In keinem dieser Dokumente wird die Gerichtsverfassung direkt erwähnt, jedoch ist deren Implementierung ohne die Existenz von Gerichten undenkbar, weil die Politische Plattform von „Minderheitsrechten“, „bürgerlichen Freiheiten“, Wahlen und von anderen Rechten und Verfahren spricht, die ohne Gerichte schutzlos wären.⁷ Da man bei der Gründung des lettischen Staates eine „Republik auf demokratischer Grundlage“ schaffen wollte,⁸ war klar, dass auch die modernen Ideen der Gewaltenteilung und der Rechtsstaatlichkeit einbezogen werden sollten. Die Politische Plattform legte die Kompetenzen des Gesetzgebers und der Regierung fest, die bis zur Einberufung der Verfassungsversammlung gelten sollten – den Lettischen Volksrat und die Übergangsregierung. Das Verfassungsdokument umriss aber keine provisorischen Gerichtsinstitutionen und keine Gerichtsordnung. Dies geschah erst drei Wochen später durch die *Provisorische Satzung des Lettischen Volksrates über lettische Gerichte und die Gerichtsordnung (Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību)* vom 6. Dezember 1918. Die Provisorische Satzung sah vor, dass „lettische Gerichte auf der Grundlage der örtlichen und russischen Gesetze tätig werden, die bis zum 24. Oktober 1917 in Kraft waren.“ Das Gesetz des Volksrates der Republik Lettland vom 5. Dezember 1919 *über das Inkraftlassen der vorherigen russischen Gesetze in Lettland (Par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā)* festigte die Kontinuität zu dem in diesem Bereich vorher gültigen Recht.⁹ Mit diesem Gesetz blieb das Recht des Russischen Reichs, das auf dem lettischen Territorium gültig war, auch weiterhin in Kraft, es sei denn, es wurde durch neue lettische Gesetze geändert oder stand im Widerspruch dazu. Die Gerichtsinstitutionen wurden von der deutschen Besatzungsverwaltung übernommen und dem lettischen Justizministerium zur Aufsicht unterstellt. Das Übergangsparlament und die Übergangsregierung wurden von neuem unverzüglich gebildet, jedoch blieben in der Frage der Gerichtsverfassung und des Gerichtsverfahrens die bisherigen Institutionen bzw. Verfahren in Kraft.¹⁰

Latvijas Republiku dibinot, Tautas padome izstrādāja Politisko platformu, ko pieņēma 1918. gada 17. novembrī padomes dibināšanas sapulces laikā. Šī Politiskā platforma kopā ar 1918. gada 18. novembra uzsaukumu „Latvijas pilsoņiem!” tiek uzskatīta par Latvijas Republikas *pirmo pagaidu konstitūciju*. Nevienā no šiem dokumentiem nav tieši runāts par tiesu iekārtu, tomēr to realizācija nav iedomājam bez tiesu pastāvēšanas, jo Politiskā platforma runā par „cittautiešu tiesībām”, „pilsoniskām brīvībām”, vēlēšanām un citām tiesībām un procesiem, kas nav realizējami bez tiesu pastāvēšanas. Tā kā, Latvijas valsti dibinot, tika iecerēts veidot „republiku uz demokrātiskiem pamatiem”, tad bija skaidrs, ka noteikti ir jāiedzīvina arī modernās varas dalīšanas un tiesiskas valsts idejas. Politiskā platforma noteica likumdevēju un valdību, kas darbosies laikā līdz Sātversmes sapulces sasaukšanai: Latvijas Tautas padomi un Pagaidu valdību, taču pagaidu tiesu institūcijas un tiesāšanas kārtība ar šo dokumentu netika noteiktas. Tas tika izdarīts 3 nedēļas vēlāk ar Latvijas Tautas padomes 1918. gada 6. decembra Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību. Pagaidu nolikums paredzēja, ka „Latvijas tiesas darbojas pēc tiem vietējiem un Krievijas likumiem, kas bija spēkā līdz 1917. gada 24. oktobrim”. Kontinuitāti ar iepriekš šajā teritorijā spēkā bijušajām tiesībām vēl vairāk nostiprināja Latvijas Republikas Tautas padomes 1919. gada 5. decembra likums „Par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā”, saskaņā ar to arī turpmāk spēku saglabāja tās Krievijas impērijas tiesības, kas bija bijušas spēkā Latvijas teritorijā, ciktāl tās netika grozītas ar jauniem Latvijas likumiem vai nebija pretrunā ar tiem. Tiesu iestādes tika pārņemtas no vācu okupācijas pārvaldes un nodotas Latvijas Tieslietu ministrijas pārraudzībā. Tātad pagaidu likumdevējs un valdība tika izveidoti no jauna un nekavējoties, bet attiecībā uz tiesu iekārtu un procesu tika saglabātas iepriekšējās iestādes un kārtība.

Auf diese Weise führte man in Lettland die in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts im Russischen Reich im Rahmen der Gerichtsreform geschaffene Gerichtsverfassung fort, die dem Entwicklungsstand des modernen dreistufigen „französischen“ Gerichtsmodells entsprach. Diese Gerichtsverfassung war auf der Grundlage des *Gesetzes über die Gerichtsbarkeit* (*Учреждение судебных установлений*, lettisch *Tiesu iekārtas likums*) des Russischen Reichs vom 20. November 1864 geschaffen worden. Sie blieb mit den Änderungen und Ergänzungen bestehen, die bis zum 24. Oktober 1917 vorgenommen worden waren. Die Republik Lettland änderte und ergänzte das besagte Gesetz; es blieb in der ganzen Zwischenkriegszeit in Kraft. Bei der praktischen Anwendung des Gesetzes zog man als zusätzliche Rechtsquellen die Rechtsprechung und die wissenschaftliche Dogmatik des Russischen Reichs heran.¹¹ Die Fassung des *Gesetzes über die Gerichtsbarkeit* vom 22. Dezember 1921 lautete: „Die Rechtsprechung wird von den Friedensrichtern, den Landgerichten (Regionalgerichten), dem Gerichtshof und dem Senat sowie dem Obersten Kassationsgericht ausgeübt.“¹² Bereits die *Provisorische Satzung des Lettischen Volksrates über lettische Gerichte und die Gerichtsordnung* strich aus der ursprünglichen russischen Gerichtsverfassung die Friedensrichterversammlung als Berufungsinstanz für die Urteile des Friedensgerichts. Neue Berufungsinstanz wurde das Landgericht (Regionalgericht).

Tādējādi Latvijā tika saglabāta tiesu sistēma, kas bija izveidota Krievijas impērijā XIX gs. otrajā pusē tiesu reformas ietvaros un kas pamatos atbilda sava laika modernas trīspakāpju „franču tipa” tiesu sistēmas prasībām. Šī tiesu sistēma tika veidota, par pamatu ņemot Krievijas impērijas 1864. gada 20. novembra likumu *Учреждение судебных установлений* (latviski – Tiesu iekārtas likums) ar grozījumiem un papildinājumiem, kas tajā bija veikti līdz 1917. gada 24. oktobrim. Minētais likums Latvijas Republikā tika grozīts un papildināts un saglabāja savu spēku visu starpkaru posmu. To piemērojot praksē, kā tiesību papildavoti tika izmantotas Krievijas impērijas judikatūra un zinātniskā doktrīna. *Tiesu iekārtas likuma* 1921. gada 22. decembra redakcija skanēja šādi: „tiesu vara pieder miertiesnešiem, apgabaltiesām, tiesu palātai un senātam, kā augstākai kasācijas tiesai.” No sākotnējās impērijas tiesu sistēmas jau ar „Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību” tika izņemta miertiesnešu sapulce kā apelācijas instance miertiesas spriedumiem. Par apelācijas instanci tika noteikta apgabaltiesa.

Bei der Anwendung des *Gesetzes über die Gerichtsbarkeit* in Lettland wurde die Gerichtsverfassung einer Großmacht auf den Raum einer ehemaligen Provinz „komprimiert“. Aus diesem Grund bildeten sich in Lettland zwei Oberste Gerichtshöfe mit unterschiedlicher Zuständigkeit heraus: die oberste Berufungsinstanz – der Gerichtshof – und die Kassationsinstanz (Revisionsinstanz) – der Senat. Lettland schuf eine dreistufige Gerichtsverfassung, jedoch wurde diese durch eine Gerichtsverfassung aus vier Institutionen gebildet. Berufungsverfahren wurden in zwei Instanzen verhandelt: sowohl beim Landgericht (Regionalgericht) als auch beim Gerichtshof. Dieses Verfahren, das die Gerichtsverfassung des föderalen Russischen Reichs einem kleinen unitären Land anpasste, blieb teilweise bis auf den heutigen Tag erhalten. Erst jetzt soll die Dualität der Höchstgerichtsbarkeit abgeschafft werden, die immer noch auf dem Gerichtshof für die Berufung und dem Senat für die Kassation basiert. Es ist geplant, den Obersten Gerichtshof nur als Instanz des Kassationsgerichts fortzuführen.¹³

Piemērojot Latvijai likumu *Учреждение судебных установлений*, lielvalsts tiesu iekārta tika „saspiesta” vienas bijušās provinces līmenī. Tāpēc Latvijā izveidojās divas augstākās tiesas ar atšķirīgu kompetenci: augstākā apelācijas instance – Tiesu palāta un kasācijas instance – Senāts. Latvijā tika izveidota trīs instanču tiesu sistēma, bet to veidoja

četrus institūciju tiesu sistēma. Apelācijas lietas izskatīja divu instanču tiesas: gan apgabala, gan tiesu palāta. Šāda kārtība, kurā mazai unitārai valstij tika pielāgota federatīvās Krievijas impērijas tiesu sistēma, daļēji bija saglabājusies līdz mūsdienām. Tikai šobrīd tiek likvidēta augstākās tiesas dualitāte, jo augstāko tiesu joprojām veido tiesu palātas – apelācijai un Senāts – kasācijai. Šobrīd ir paredzēts pāriet uz kārtību, kas augstāko tiesu saglabā vienīgi kā kasācijas tiesu instanci.

Jedoch war die „französische Gerichtsverfassung“, die sich nach dem Territorialprinzip organisierte, für eine Zivilgesellschaft konzipiert, in der alle Personen unabhängig von ihrer Herkunft vor dem Gesetz und vor Gericht gleich sind. Deshalb konnte ein Land, welches das Ständesystem noch nicht abgeschafft hatte, diese Gerichtsverfassung nicht übernehmen. Somit urteilten im Russischen Reich immer noch spezifische Gerichtsinstitutionen für bestimmte Stände, beispielsweise die Gemeindegerichte und das Oberhofgericht für den Bauernstand. Diese Gerichtsinstitutionen wurden nicht durch das *Gesetz über die Gerichtsbarkeit*, sondern durch Spezialgesetze geregelt. Aber auch viele Artikel des *Gesetzes über die Gerichtsbarkeit* widmeten sich den Ständen. Zum Beispiel legte das *Gesetz über die Gerichtsbarkeit* einen Standeszensus für Geschworene fest. Art. 81 des Gesetzes definierte klar, dass „Geschworene aus allen Ständen der örtlichen Einwohner gewählt werden“.¹⁴

Taču „franču tipa tiesu iekārta“, kas ir organizēta pēc teritoriālā principa, ir paredzēta pilsoniskai sabiedrībai, kurā valda personu vienlīdzība likuma un tiesas priekšā, neskatoties uz personas izcelšanos. Tātad tā nevarēja pilnībā tikt pārņemta valstī, kas vēl nebija likvidējusi kārtu sistēmu. Tāpēc Krievijas impērijā joprojām darbojās arī tiesu iestādes noteiktai kārtai piederīgajiem, piemēram, zemniekiem šādas bija pagastu tiesas un zemnieku virstiesas. Šīs tiesu iestādes regulēja speciāli likumi, nevis likums *Учреждение судебных установлений*. Taču arī šī likuma daudzos pantos tika runāts par kārtām. Piemēram, kārtas cenzu likumā *Учреждение судебных установлений* bija noteikts zvērinātajiem. Likuma 81. punkts skaidri noteica, ka „zvērinātie tiek vēlēti no visām kārtām no vietējo iedzīvotāju vidus”.

Der Staat Lettland, der mit seiner Gründung die Personengleichheit in der Gesellschaft etabliert hatte, reformierte jedoch das Institut der Gemeindegerichte. Ihre Zuständigkeit wurde eingeschränkt. Die Gemeindegerichte verloren ihre Zuständigkeit in Strafsachen, der maximale Streitwert in Zivilsachen, für welche die Gemeindegerichte zuständig waren, wurde wegen der Inflation der Kriegs- und Nachkriegszeit bis auf 300 Rubel erhöht. Darüber hinaus unterstellte man den Gemeindegerichten alle Einwohner der Gemeinde unabhängig von ihrer früheren Standeszugehörigkeit. Das Oberhofgericht der Bauern wurde als Relikt der Ständegesellschaft abgeschafft.¹⁵ Die Republik Lettland organisierte ferner die Gerichte nach dem Territorialprinzip. Ein Urteil des Gemeindegerichts konnte beim Friedensgericht angefochten werden; das Friedensgericht verhandelte dann mit einem Friedensrichter und zwei Vorsitzenden der Gemeindegerichte als Besetzung. Auf diese Weise passte man die ehemals ständische Gerichtsbarkeit an die bürgerliche Gesellschaft sowie an das Gleichheitsprinzip an.

Latvijā, kura jau kopš dibināšanas veidoja līdztiesīgu personu sabiedrību, tomēr tika atjaunots pagasta tiesu institūts, sašaurinot lietu piekritību tām. No pagasta tiesu kompetences tika izņemtas krimināllietas, bet civilprasības, kas piekrīt pagasta tiesām, kara un pēckara inflācijas dēļ tika paaugstinātas līdz 300 rubļiem. Turklāt pagasta tiesām tika pakļauti visi pagasta iedzīvotāji neatkarīgi no to agrākās piederības kārtai. Tika likvidēta kārtu sabiedrībai atbilstošā zemnieku virstiesas. Latvijas Republikā tiesas tika organizētas

pēc teritoriālā principa un pagasta tiesas lēmumu varēja pārsūdzēt miertiesā, kura šādu lietu izskatīja miertiesneša un divu pagasta tiesu priekšsēdētāju sastāvā. Tā kārtu sabiedrībā veidotas tiesas tika pielāgotas pilsoniskai līdztiesīgo sabiedrībai.

2. Die besondere Gerichtsbarkeit in Lettland 1918–1922 / Speciālās kompetences tiesas Latvijā 1918–1922

Da der lettische Staat in unruhigen Zeiten gegründet worden war, befand sich das ganze Land bis zur zweiten Hälfte des Jahres 1921 im Kriegszustand. Daher existierten Kriegsgerichte, vor denen man die Strafsachen sowohl von Militärpersonen als auch von Zivilpersonen verhandelte. Die Kriegsgerichte waren in Lettland auf der Grundlage von Buch 24 des *Reglements der Kriegsgerichte* (*Устав военно-судебный*, lettisch *Kara tiesu reglaments*) des VI. Teils *Gerichtsreglemente* (*Уставы Военно-уголовный, Дисциплинарный и Военно-судебный*, lettisch *Tiesu reglamenti*) der russischen Sammlung von Kriegsverordnungen (*Свод военных постановлений*) von 1869 tätig.¹⁶ Am 15. August 1921 löste man in allen Landesteilen mit Ausnahme der Grenzgebiete das Kriegsrecht durch den Status der erhöhten Wachsamkeit ab.¹⁷ Die vor den Kriegsgerichten noch nicht verhandelten Sachen wurden an die Friedensgerichte übergeben. Jedoch war der Innenminister auch im Status der erhöhten Wachsamkeit berechtigt, einzelne Verfahren dem Kriegsgericht zur Verhandlung zu übergeben. Es ist wichtig zu wissen, dass bei Kriegsgerichtsverfahren nicht die Möglichkeit zur Berufung, sondern nur zur Kassation bestand.

Tā kā Latvijas valsts tika dibināta nemierīgā laikā, tad visā valstī līdz 1921. gada otrai pusei bija spēkā karstāvoklis un darbojās kara tiesas, kuras skatīja gan militārpersonu, gan civilpersonu krimināllietas. Kara tiesas Latvijā darbojās saskaņā ar Krievijas kara likuma kopojuma (*Свод военных постановлений от 1864 г.*) VI daļas „Tiesu reglamenti” 24. grāmatu „Kara tiesu reglaments”. 1921. gada 15. augustā gandrīz visā valsts teritorijā, izņemot pierobežas zonu, karstāvokli nomainīja pastiprinātas apsardzības stāvoklis. Kara tiesās vēl neizskatītās lietas tika nodotas miertiesām. Taču arī pastiprinātas apsardzības stāvoklī iekšlietu ministram bija paredzētas tiesības atsevišķas lietas virzīt iztiesāšanai kara tiesā. Kara tiesvedībā nebija paredzēta apelācija, bet gan tikai kasācija.

Die Diskussion kreiste in Europa, insbesondere im Russischen Reich, abseits des dreistufigen Aufbaus der ordentlichen Gerichtsbarkeit um die Frage, ob man Spezialgerichte einrichten sollte. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts galten die Einführung des Verwaltungsverfahrens und die Einrichtung von Verwaltungsgerichten als fortschrittliche Idee.¹⁸ Auch in Lettland verabschiedete man am 4. März 1921 das *Gesetz über Verwaltungsgerichte* (*Par administratīvām tiesām*). Allerdings war die Bezeichnung irreführend, denn dieses Gesetz regelte das Verwaltungsverfahren und sah vor, dass Verwaltungsverfahren nicht vor Spezialgerichten für Verwaltungssachen, sondern vor ordentlichen Gerichten verhandelt werden sollten.¹⁹ Obwohl die Saeima die neue *Verwaltungsgerichtsordnung* (*Administratīvo tiesu likums*) als ein innovatives Produkt präsentierte, erkannten die Experten darin das von der russischen Provisorischen Regierung ausgearbeitete *Gesetz über Verwaltungsgerichte vom 30. Mai 1917* (*Положение о судах по административным делам от 30 мая 1917 года*) wieder. Das von der russischen Provisorischen Regierung ausgearbeitete Gesetz hatte nach englischem Vorbild die Verwaltungsgerichtsbarkeit in die ordentliche Gerichtsbarkeit integriert.²⁰ Das entsprach der in der russischen Verwaltungsrechtsdogmatik herrschenden Meinung, dass die Verwaltungsgerichtsbarkeit bei den Gerichten der ordentlichen Gerichtsbarkeit anzusiedeln sei.²¹

Eiropā, tai skaitā arī Krievijas impērijā, bez trīspakāpju vispārējo tiesu sistēmas tika apsvērta ideja veidot arī speciālās kompetences tiesas. Par modernu XX gs. sākumā tika atzīts ieviest administratīvo procesu un veidot administratīvās tiesas. Arī Latvijā 1921. gada 4. martā tika pieņemts likums „Par administratīvām tiesām”, taču nosaukums bija maldinošs, jo minētais likums regulēja administratīvo procesu un paredzēja, ka administratīvo tiesvedību veic nevis speciālas administratīvās tiesas, bet gan vispārējās kompetences tiesas. Lai gan Saeima prezentēja jauno Administratīvo tiesu likumu kā savas tiesību jaunrades produktu, tomēr nozares speciālisti tajā atpazīna Krievijas Pagaidu valdības 1917. gadā izstrādāto likumu (*Положение о судах по административным делам от 30 мая 1917 года*). Krievijas pagaidu valdības izstrādātajā likumā administratīvā justīcija tika integrēta vispārējās justīcijas tiesās, jo likumprojekta autori sekoja angļu modelim. Tas atbilda krievu administratīvo tiesību doktrīnā dominējošam viedoklim, ka administratīvā specializācija ir jāveido vispārējās tiesās.

Im Unterschied zum russischen System der ordentlichen Gerichtsbarkeit und zur Grundbuch- und Notariatsordnung, die von den lettischen Praktikern und Wissenschaftlern als gut und modern gepriesen wurden, sah sich das erwähnte Gesetz heftiger Kritik ausgesetzt. Im Jahre 1925 schrieb Vladimir Bukovsky (*Владимир Иосифович Буковски*) (1867-1937)²²: „Es ist darauf hinzuweisen, dass unsere Verwaltungsgerichtsbarkeit anders als von der Saeima behauptet kein Produkt der lettischen Gesetzgebung ist: Vielmehr liegt ihm das russische Gesetz der Kerensky-Zeit zugrunde. Damals arbeitete der Gesetzgeber ohne Zweifel zu schnell und schlecht. Man nahm in dem erwähnten Gesetz bei seiner Verabschiedung als lettisches Gesetz nur sehr geringe Änderungen vor. Es ist kein Wunder, dass eine schlechte Maschine schlecht arbeitet. Es muss damit gerechnet werden, dass die Zuständigkeitsabgrenzung der Verwaltungs- und Zivilsachen zu einem schwerwiegenden Problem wird, das bisher von keinem Gesetzgeber zufriedenstellend gelöst wurde ... und diese sehr schwierige Frage wird nur in einigen Artikeln unserer Prozessordnung (Bemerkung zu den Abs. 1-3, Art. 1 und Art. 237-240) angesprochen.“²³ Obwohl Lettland ein modernes und für den Rechtsstaat unabdingbares Verwaltungsverfahren einfuhrte, wurde daher fast unmittelbar nach dessen Einführung der Ruf nach Reformen laut. Wie bereits Bukovsky angedeutet hatte, war die Trennung der Zivil- und Verwaltungssachen schwierig. Man kann darin ein Paradoxon sehen: Das Gesetz der russischen Provisorischen Regierung, das wegen des Krieges und später wegen der russischen Revolution nicht angewendet wurde, trat mit unwesentlichen Änderungen 1921 in der Republik Lettland in Kraft.

Atšķirībā no Krievijas vispārējo tiesu iekārtas, zemesgrāmatu un notariāta regulējuma, kuru Latvijas juristi praktiķi un zinātnieki atzina par labiem un moderniem esam, šis likums tika kritizēts. 1925. gadā Vladimirs Bukovskis (1867–1937) rakstīja: „Vispirms jāpiezīmē, ka, pretēji Saeimā izteiktajām domām, mūsu administratīvā tiesa nebūt nav Latvijas likumdošanas produkts: tai par pamatu ir ņemts krievu Kerenska laika likums. Toreiz likumdošanas aparāts bez šaubām strādāja ātri, bet slikti. Minētajā likumā tika ieviesti ļoti niecīgi grozījumi, pieņemot Latvijas likumu. Nav brīnums, ka sliktā mašīna sāka slikti strādāt. Šeit pirmkārt ir jāreķinās ar to, ka jautājums par administratīvās tiesas un civiltiesas kompetences robežām ir viens no visgrūtākajiem, kuru pilnībā izšķirt nav varējis vēl neviens no šā laika likumdevējiem [...] un viss šis visgrūtākais jautājums izteikts mūsu procesa likuma nedaudzos pantos (1.–3. p. 1. p. piezīmē un 237.–240. p.)” Tātad, lai gan Latvijā tika ieviests modernais un tiesiskā valstī nepieciešamais administratīvais process, visai drīz pēc tā iedibināšanas sāka domāt par tā reformēšanu. Galvenā problēma, kā jau minēja V. Bukovskis, bija civilās un administratīvās jurisdikcijas nošķiršana. Paradokss: Krievijas Pagaidu valdības likums, kurš kara un vēlāk revolūcijas dēļ netika ieviests Krievijā, ar nebūtiskām korekcijām stājās spēkā Latvijas Republikā 1921. gadā.

3. Die Gerichtsbarkeit in der Verfassung – Satversme von 1922 / Tiesa 1922 Satversmē

Für die endgültige Regelung der lettischen Gerichtsverfassung waren die Jahre von 1920 bis 1922 besonders wichtig, als die Verfassung der Republik Lettland – Satversme – ausgearbeitet wurde.²⁴ Am 15. Februar 1922 nahm die Verfassungsgebende Versammlung die Verfassung an.²⁵ Die Satversme legte die Verfassungsinstitutionen und deren Kompetenzen fest. Kapitel VI. der Satversme behandelt die Gerichtsbarkeit als Verfassungsinstitution. Das Kapitel enthält nur fünf Artikel. Art. 82 regelte die Gleichheit aller Bürger vor dem Gesetz und vor Gericht. Nach Art. 83 waren die Richter unabhängig und nur dem Gesetz unterstellt. Art. 84 regelte das Verfahren zur Bestätigung der Richter in der Saeima und das Prinzip, dass die Richter unabsetzbar sind.²⁶ Art. 86 ordnete an, dass nur von einem ordnungsgemäß konstituierten Gericht Urteile gefällt werden dürfen.²⁷ Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Satversme den Aufbau der Gerichtsordnung nicht festlegte. Oder genauer gesagt, die Satversme änderte die schon bestehende Gerichtsordnung nicht.²⁸

Nozīmīgs laiks Latvijas tiesu sistēmas galīgā noformēšanā bija no 1920. līdz 1922. gadam, kad tika izstrādāta Latvijas Republikas konstitūcija – Satversme. Satversme nosaka valsts konstitucionālos orgānus un to kompetenci. Satversmes VI nodaļa ir veltīta konstitucionālajam orgānam – tiesai. Šajā nodaļā bija tikai 5 panti. No tiem: 82. pantā tika noteikta pilsoņu vienlīdzība likuma un tiesas priekšā, 83. pantā – tiesnešu neatkarības un pakļautības tikai likumam princips, 84. pantā – tiesnešu apstiprināšanas kārtība Saeimā un neatceļamības no amata princips, bet 86. pantā noteikts princips, ka tiesu spriež vienīgi likumīga tiesa. Apkopojot šo informāciju, secināms, ka Satversmē netika iekļauta tiesu sistēmas uzbūve. Precīzāk, – Satversme negrozīja jau pastāvošo vispārējo tiesu iekārtu.

Jedoch wurden in die Satversme Ausnahmen aufgenommen. Art. 85 legte fest, dass in Lettland ein Geschworenengericht bestehen soll, das durch ein besonderes Gesetz ausgestaltet wird. Dies ist ein sehr wichtiger Artikel, denn in einem demokratischen Staat sichert das Geschworenengericht die Legitimität der Gerichtsurteile, weil es die Teilnahme von Volksvertretern beim Urteilen garantiert.²⁹ Nach der Satversme werden die Richter von der vom Volk bevollmächtigten Saeima im Amt bestätigt, dabei war für besonders wichtige Verfahren das Geschworenengericht vorgesehen. Jedoch nahm das Schicksal des lettischen Geschworenengerichts einen ungünstigen Verlauf: Der Gesetzgeber versuchte zweimal, in Lettland ein Geschworenengericht zu etablieren, einmal in der Satversme und später bei der erneuten Unabhängigkeit 1922 im *Justizgesetz (Likums par tiesu varu)*.³⁰ Am Ende wurde das Geschworenengericht aber nicht eingerichtet. Historisch betrachtet existierte in Lettland (mit Ausnahme des zum Gouvernement Witebsk gehörenden Lettgallen) das Geschworenengericht nicht einmal in russischer Zeit, wo es im restlichen Russischen Reich Geschworenengerichte gab. Die 1918 verabschiedete *Übergangsordnung über die Gerichte (Pagaidu nolikums par tiesām...)* sah bei der Verhandlung schwerer Strafverfahren Geschworenengerichte auf der Stufe des Landgerichts (Regionalgerichts) vor. Deshalb legte Justizminister Edvins Magnuss (1888-1974) am 7. Oktober 1919 dem Volksrat einen Gesetzesentwurf über die Einführung von Geschworenengerichten in Lettland vor, wobei er die Art. 81-109 des russischen *Gesetzes über die Gerichtsbarkeit (Учреждение судебных установлений 1864)* benutzte.³¹ Der Ausschuss für Rechtspflege und Gesetzesprojekte des Volksrates verhandelte diesen

Entwurf, so dass er am 20. Januar 1920 mit Änderungen im Plenum des Volksrates eingereicht wurde. Der Entwurf wurde in die Tagesordnung der Sitzung vom 29. Januar aufgenommen, jedoch auf Vorschlag der Bauernunion, des Demokratenvereins und der Republikanischen Partei von der Tagesordnung gestrichen, weil den Mitgliedern des Volksrates der Entwurf unvollständig erschien.³² Die Verfassungsversammlung übernahm den Entwurf dann vom Volksrat. Man beschäftigte sich mit der Frage, wie weiter vorzugehen sei, denn am 8. März 1921 entschied die Verfassungsversammlung ohne lange Debatten, den Entwurf ohne Setzung einer konkreten Frist der Regierung zur Revision zurückzugeben.³³ Das Verfassungsgericht setzte sich für die Schaffung eines Geschworenengerichts in Lettland ein und bestätigte dessen Aufnahme in die Satversme. Jedoch errichtete man das Geschworenengericht weder während der Entstehung der Gerichtsverfassung von 1918 bis 1922 noch später. Am 5. Juni 1996 wurde Art. 85 grundlegend geändert. Man strich in der Satversme das Geschworenengericht und fügte stattdessen eine Regelung für das Verfassungsgericht ein.³⁴ Man kann es so formulieren, dass statt eines Geschworenengerichts das Verfassungsgericht entstand.

Turpretim Satversmē tika iekļauti izņēmumi, proti 85. pants noteica, ka Latvijā uz speciāla likuma pamata pastāv zvērināto tiesa. Šis ir ļoti būtisks pants, jo zvērināto tiesa nodrošina tiesas spriedumu leģitimitāti demokrātiskā valstī, jo garantē tautas pārstāvju piedalīšanos tiesas spriešanā. Saskaņā ar Satversmi tiesnešus amatā apstiprina tautas pilnvarotā Saeima, bet sevišķi svarīgās lietās bija paredzēts, ka darbosies zvērināto tiesa. Tomēr zvērināto tiesai Latvijā nav labvēlīgs liktenis: divas reizes likumdevējs bija paredzējis ieviest Latvijā zvērināto tiesu – Satversmē un vēlāk, atjaunojot valstiskumu, 1992. gadā Likumā par tiesu varu, taču abas reizes zvērināto tiesa tā arī netika izveidota. Vēsturiski Latvijā, izņemot Vitebskas guberņai piederīgo Latgali, zvērināto tiesa nedarbojās arī laikā, kamēr tās teritorija piederēja Krievijai, kurā zvērināto tiesa tika izveidota. 1918. gadā pieņemtais „Pagaidu nolikums par tiesām un tiesāšanās kārtību” paredzēja zvērināto tiesu apgabaltiesas līmenī, izskatot smagas krimināllietas. Tāpēc tieslietu ministrs Edvins Magnuss (1888–1974) Tautas padomei 1919. gada 7. oktobrī iesniedza likumprojektu par zvērināto tiesu ieviešanu Latvijā, piemērojot Krievijas tiesu iekārtas likuma 81.–109. pantu. Tautas padomes juridiskā un likumprojektu komisija šo projektu izskatīja un ar grozījumiem 1920. gada 20. janvārī iesniedza Tautas padomes plēnumam. Šis projekts tika iekļauts 29. janvāra sēdes darba kārtībā, taču pēc Zemnieku savienības, Demokrātu savienības un Republikāņu partijas priekšlikuma tas ticis noņemts no darba kārtības, jo Tautas padomes locekļi atzina projektu par nepilnīgu. Satversmes sapulce bija pārņēmusi šo likumprojektu no Tautas padomes, un jautājums par tā virzību ir ticis apspriests, jo 1921. gada 8. martā Satversmes sapulce bez plašām debatēm lēma par projekta atdošanu atpakaļ valdībai uzlabošanai, nenosakot valdībai termiņu šī darba veikšanai. Taču neapšaubāmi Satversmes sapulce vēlējās izveidot Latvijā zvērināto tiesu, ko apliecina tās iekļaušana Satversmē. Taču tā netika izveidota ne tiesu sistēmas ģenēzes laikā (1918–1922), ne arī vēlāk. Bet 1996. gada 5. jūnijā 85. pants tika pilnībā grozīts. No Satversmes tika izņemts regulējums zvērināto tiesai un iekļauts regulējums Satversmes tiesai. Ja tā var teikt, Satversmes tiesa stājās zvērināto tiesas vietā.

Das zweite Spezialgericht, das die Satversme regelte, ist das in Art. 86 niedergelegte Kriegsgericht.³⁵ Kriegsgerichte urteilten wie erwähnt auf der Grundlage von Buch 24 des *Reglements der Kriegsgerichte*, Teil VI. *Gerichtsreglemente* der russischen Sammlung von Kriegsverordnungen von 1869.³⁶

Die Satversme änderte die in Lettland bereits vorhandene, vom Russischen Reich übernommene und den örtlichen Bedürfnissen angepasste Gerichtsverfassung nicht. Die Satversme regelte nur die Prinzipien und die Unabhängigkeitsgarantie.

Otra ekstraordināra tiesa, kura nostiprināta Satversmē, ir 86. pantā noteiktā kara tiesa. Kara tiesas, kā jau minēts, šajā laikā darbojās saskaņā ar 1869. gada Krievijas kara likuma kopoījuma VI daļas „Tiesu reglamenti” 24. grāmatu „Kara tiesu reglaments”.

Tātad Satversme nemainīja valsti jau izveidoto, no Krievijas impērijas pārņemto un atbilstoši vietējām vajadzībām pārveidoto tiesu sistēmu. Satversme ietvēra tiesas darbības principus un tiesas neatkarības garantijas.

Zusammenfassung / Kopsavilkums

1. Die Republik Lettland schuf bereits mit der Staatsgründung eine unabhängige Justiz. Die Entstehung der Gerichtsverfassung Lettlands umfasst den Zeitraum von der Gründung des Staates 1918 bis zur Verabschiedung der Verfassung 1922. In dieser Zeit wurden die normativen Grundlagen für die Organisation und die Tätigkeit der Gerichte gelegt, die bis zum Zweiten Weltkrieg nur unwesentlich verändert blieben und bei der Wiederherstellung des Staates gegen Ende des 20. Jahrhunderts teilweise übernommen wurden.

Latvijas Republikā jau no valsts dibināšanas pirmsākumiem tika veidota neatkarīga tiesu vara. Latvijas tiesu sistēmas ģenēzes laiks aptver posmu no valsts dibināšanas 1918. gadā līdz Satversmes pieņemšanai 1922. gadā. Šajā laikā tika likti pamati tiesu sistēmas organizācijai un darbībai, kas būtiski netika mainīti līdz pat Otrajam pasaules karam un daļēji tika pārņemti, atjaunojot valsti XX gs. beigās.

2. Die ersten Verfassungsdokumente, d.h. die am 17. November 1918 verabschiedete Politische Plattform und der Aufruf „An lettische Bürger“ vom 18. November 1918, institutionalisierten den Provisorischen Gesetzgeber und die Provisorische Regierung, jedoch trafen diese Dokumente keine Regelung zu den Gerichtsinstitutionen. Letztere wurden durch die *Provisorische Satzung des Lettischen Volksrates über lettische Gerichte und die Gerichtsordnung* vom 6. Dezember 1918 geregelt, welche die ehemals vom Russischen Reich geschaffenen Gerichtsinstitutionen nebst Prozessordnung aufrechterhielten. Während der Zwischenkriegszeit regelte der Sa- che nach weiterhin das *Gesetz über die Gerichtsbarkeit* des Russischen Reichs von 1864 diesen Bereich.

Pirmie konstitucionālie akti – 1918. gada 17. novembrī pieņemtā Politiskā platforma un 1918. gada 18. novembra uzsaukums „Latvijas pilsoņiem!” – noteica pagaidu likumdevēju un pagaidu valdību, bet nesaturēja regulējumu attiecībā uz tiesām. To noteica 1918. gada 6. decembra Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību, kurš Latvijā saglabāja spēkā vēl Krievijas impērijā izveidoto tiesu institūciju un procesuālo kārtību. Latvijā starpkaru laikā šo jomu regulēja Krievijas impērijas 1864. gada Tiesu iekārtas likums. Tātad pagaidu likumdevējs un valdība tika izveidoti no jauna un nekavējoties, bet attiecībā uz tiesu iekārtu un procesu tika saglabātas iepriekšējās iestādes un kārtība.

3. Im Unterschied zu Lettland war das Russische Reich eine ständische Gesellschaft. Deshalb musste Lettland die auf eine Ständegesellschaft zugeschnittenen Gerichtsgesetze dem eigenen Gesellschaftssystem anpassen oder diese ersetzen. Ein anschauliches Beispiel liefern die Änderung der Gerichtsbarkeit der Gemeindegerichte und die Abschaffung des Oberhofgerichts für die Bauern.

Krievijas impērija, atšķirībā no Latvijas Republikas, bija kārtu sabiedrības valsts, tāpēc, pārņemot kārtu sabiedrībai piemērotas tiesu iestādes, nācās mainīt to jurisdikciju, pielāgojot teritoriālajam principam, vai arī tās likvidēt. Uzskatāms piemērs bija pagastu tiesas jurisdikcijas grozīšana un zemnieku virstiesas likvidēšana.

4. Mit Beginn des 20. Jahrhunderts war die Zeit reif für die Einführung eines Verwaltungsverfahrens und für die Gründung einer Verwaltungsgerichtsbarkeit. Am 4. März 1921 verabschiedete man in Lettland das *Gesetz über Verwaltungsgerichte*. Als Grundlage diente das von der russischen Provisorischen Regierung am 30. Mai 1917 verabschiedete Gesetz.

Par modernu XX gs. sākumā tika atzīts ieviest administratīvo procesu un veidot administratīvās tiesas. Arī Latvijā 1921. gada 4. martā tika pieņemts likums „Par administratīvām tiesām”. Projektam par pamatu tika izmantots Krievijas Pagaidu valdības likums, kas pieņemts 1917. gada 30. maijā.

5. Die im Jahre 1922 verabschiedete Satversme hatte die ordentliche Gerichtsbarkeit und den Ablauf des Gerichtsverfahrens nicht geregelt. Die Verfassung sicherte das Recht der Bürger auf Gleichheit vor dem Gesetz und vor Gericht sowie die Prinzipien der Unabhängigkeit und der Gesetzmäßigkeit der Gerichte. Daneben sah die Satversme auch Spezialgerichte vor, nämlich das Geschworenen- und das Kriegsgericht.

1922. gadā pieņemtā Satversme neregulēja vispārējo tiesu sistēmu vai tiesvedību tajās. Konstitūcijā tika paredzētas personu tiesības uz vienlīdzību tiesas un likuma priekšā, kā arī tiesu neatkarības un likumības principi. Tomēr Satversmē tika paredzētas ekstrordināras tiesas – zvērināto tiesa un kara tiesa.

6. Nicht alles, was die Satversme gefordert hatte, wurde in der Rechtspraxis auch umgesetzt. Zum Beispiel wurden nicht alle praktizierenden und von neuem ernannten Richter zur Bestätigung durch die Saeima vorgeschlagen. Bereits 1929 legte der Richterverein der Saeima einen Antrag vor, damit alle Richter unverzüglich der Saeima zur Bestätigung vorgestellt werden, weil sie ansonsten nicht von der Verfassung geschützt wurden, beispielsweise durch das Recht auf Unabsetzbarkeit. Auch die Geschworenengerichte wurden nicht eingerichtet. Allerdings liegen diese Fragen außerhalb des vorliegenden Themas über die Entstehung der Gerichtsverfassung von 1918 bis 1922.

Ne viss Satversmē paredzētais tika īstenots. Piemēram, ne visi tiesneši, kas darbojās un tika no jauna iecelti, tika virzīti apstiprināšanai Saeimā. Jau 1929. gadā tiesnešu biedrība vērsās ar iesniegumu Saeimā, lai visi tiesneši nekavējoties tiktu virzīti apstiprināšanai Saeimā, jo citādi uz viņiem neattiecās Satversmē garantētās tiesības, piemēram, neatceļamība. Arī zvērināto tiesas tā arī netika izveidotas. Taču šie jautājuma jau ir ārpus pieteiktās izpētes tēmas par tiesu sistēmas veidošanu 1918.–1922. gadā.

Fußnoten und Anmerkungen / Atsauces un piezīmes

- ¹ Königliche Dokumente aus dem Alten Reich. Hrsg. Hans Goedicke, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1967 – S. 247; *Schorr, M.* Urkunden des Altbabylonischen Zivil- und Prozessrechts. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1913 – S. 339; *Neumann, H.* Recht im antiken Mesopotamien. Buch: Die Rechtskulturen der Antike. Hrsg. Ulrich Manthe. München: C. H. Beck, 2003 – S. 76.
- ² *Assmann, J.* Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München: C. H. Beck, 2002 – S. 105, *Wesel, U.* Geschichte des Rechts. Von den Frühformen bis zur Gegenwart. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2006 – S. 100.
- ³ *Монтецкий, Ш.* Избранные произведения. (О духе законов) [Ausgewählte Werke. (Vom Geist der Gesetze)]. Москва: Госполитиздат, 1955 – с. 289.
- ⁴ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma [Politische Plattform des Lettischen Provisorischen Volksrates], in: *Pagaidu Valdības Vēstnesis*. – 1918 – Nr. 1 (14. dec.).

- ⁵ Latvijas pilsoņiem! [Lettische Staatsbürger!] in: *Pagaidu Valdības Vēstnesis*. – 1918 – Nr. 1 (14. dec.). Verfügbar: <http://www.arhivi.lv/sitedata/LVVA/DigIzstBagatibas/Pazinojums.pdf> [eingesehen 20.07.2014].
- ⁶ Šilde, Ā. Latvijas vēsture [Geschichte Lettlands], 1914–1940. Stockholm: [Verlag] Daugava, 1976 – S. 272.
- ⁷ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma [Politische Plattform des Lettischen Provisorischen Volksrates], in: *Pagaidu Valdības Vēstnesis*. – 1918 – Nr. 1 (14. dec.).
- ⁸ Ibid.
- ⁹ Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību [Provisorische Satzung des Lettischen Volksrates über lettische Gerichte und die Gerichtsordnung], in: *Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un Valdības Rikojumu Krājums*. – 1919 – Nr. 1 (15. jūl.) – S. 10.
- ¹⁰ Blūzma, V. Latvijas Republikas valsts dibināšana un nacionālās tiesību sistēmas veidošana (1918–1922) [Gründung der Republik Lettland und die nationale Rechtsordnung (1918–1922)], in: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. [Geschichte des lettischen Rechts (1914–2000)] Redaktion von D. A. Lēbers. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000 – S. 209.
- ¹¹ Mincs, P. Senāta izskaidrojošā darbība [Erklärung des Senats], in: *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*. – 1920. – Nr. 1 – S. 9.
- ¹² Artikel 1. Tiesu iekārtas likumi. 1924. gada izdevumā. [Gesetz über die Gerichtsbarkeit in der Fassung von 1924]. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924 – S. 5.
- ¹³ [b. a.] Tieslietu padome atbalsta AT Civillietu un Kriminālietu tiesu palātu likvidēšanu [Justizrat unterstützte die Verfügung der Zivil- und Strafrechtskammer im Obersten Gerichtshof] Verfügbar: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/tieslietu-padome-atbalsta-at-civillietu-un-kriminallietu-tiesu-palatu-likvidesanu.d?id=42256998> [eingesehen 31.10.2013].
- ¹⁴ „Присяжные заседатели избираются из местных обывателей всех сословий...” [„Die Geschworenen werden aus dem Kreis der einheimischen Bewohner aller Klassen gewählt...“] Учреждение судебных установлений 1864 года. [Gesetz über die Gerichtsbarkeit von 1864] Verfügbar: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/> [eingesehen 21.05.2014].
- ¹⁵ Blūzma, V. Latvijas Republikas valsts dibināšana un nacionālās tiesību sistēmas veidošana (1918–1922) [Gründung der Republik Lettland und die nationale Rechtsordnung (1918–1922)], in: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)* [Geschichte des lettischen Rechts (1914–2000)]. Redaktion von D. A. Lēbers. Fonds „Latvijas Vēsture”, 2000 – S. 209.
- ¹⁶ Свод военных постановлений 1869 года [Sammlung von Kriegsverordnungen von 1869]. Verfügbar: <http://www.grwar.ru/ranges/1869SVP.html> [eingesehen 12.06.2014].
- ¹⁷ [b. a.] Ministru kabineta sēde 1921. gada 11. augustā [Kabinettsitzung vom 11. August 1921], in: *Latvijas Sargs*. – 1921 – Nr. 181 (13. aug.) – S. 1.
- ¹⁸ Schindler, B. Das Verwaltungsgericht um 1909 – ein Portrait (Symposiumsbeitrag), in: *Bernische Verwaltungsgerichtsbarkeit in Geschichte und Gegenwart: 100 Jahre Verwaltungsgericht des Kantons Bern*. Hrsg. Ruth Herzog, Reto Feller, 2010 – S. 35.
- ¹⁹ Krūmiņa, V. Ievads Latvijas Republikas Satversmes VI nodaļas komentāram: tiesu varas evolūcijas Latvijā [Einführung der lettischen Verfassung: Kommentar. Kapitel VI: die Entwicklung der Gerichtsverfassung in Lettland], in: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole* [Lettische Verfassung: Kommentar. Kapitel VI. Gericht. Kapitel VII. Der Staatliche Rechnungshof]. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013 – S. 13.
- ²⁰ Рустамова, С. М. Институт административной юстиции в законодательстве Временного правительства [Institution der Verwaltungsgerichtsbarkeit in der Gesetzgebung der Provisorischen Regierung]. Verfügbar: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Pravo/71720.doc.htm [eingesehen 21.05.2014].
- ²¹ Bukovskis, V. Administratīvās tiesas reforma [Verwaltungsgerichtsreform], in: *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*. – 1925 – Nr. 7 (1. jūl.) – S. 817.
- ²² Birziņa, L. Latvijas Universitātes tiesīzbiznātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā [Rechtsgelehrte an der Universität Lettlands, Rechtsdenken in Lettland im 20. Jahrhundert]. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999 – S. 81.
- ²³ Bukovskis, V. Administratīvās tiesas reforma [Verwaltungsgerichtsreform], in: *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*. – 1925 – Nr. 7 (1. jūl.) – S. 817.
- ²⁴ Dišlers, K. Latvijas Republikas varas orgāni un viņu funkcijas [Die Staatsorgane der Republik Lettland und ihre Funktionen], in: *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*. – 1924 – Nr. 11 (1. nov.) – S. 452.
- ²⁵ Latvijas Republikas Satversme [Die Verfassung der Republik Lettland], in: *Likumu un Valdības rikojumu krājums*. – 1922 – (7. aug.) – 12. burtn. / Heft – (Nummer des Dokuments) 113.
- ²⁶ Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922) [Auszug aus dem Stenogramm der Verfassungsversammlung (1920–1922)]. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006 – 856. lpp.

- ²⁷ Latvijas Republikas Satversme [Die Verfassung der Republik Lettland], in: *Likumu un Valdības rīkojumu krājums*. – 1922 – (7. aug.) – 12. burtn. / Heft – (Nummer des Dokuments) 113.
- ²⁸ Zum Beispiel: 1922. gada 20. jūnija Latvijas Republikas Satversmes Sapulces likums par Latvijas Republikas Satversmes spēkā stāšanos un ieviešanu [Gesetz vom 20. Juni 1922 über das Inkrafttreten der Verfassung und deren Einführung], das keine neuen Gerichte vorsah. Verfügbar: <http://www.arhivi.lv/sitedata/VAS/Latvija%2090/Likums%20par%20LR%20Satversmes%20speka%20staashanos.pdf> [eingesehen 12.07.2014.].
- ²⁹ Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922) [Auszug aus dem Stenogramm der Verfassungsversammlung (1920–1922)]. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006 – S. 856.
- ³⁰ 15.12.1992. Likums „Par tiesu varu” [15.12.1992. Gesetz über die Justiz], in: *Latvijas Republikas Augstākās Padomes Ziņotājs* – 1993 – Nr. 1 (14. janv.) – S. 12.
- ³¹ Учреждение судебных установлений 1864 года [Gesetz über die Gerichtsbarkeit von 1864]. Verfügbar: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/> [eingesehen 21.05.2014.].
- ³² *Menders, Fr.* Zvērināto un šefenu tiesas [Schöffen- und Geschworenengerichte], in: *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*. –1924 – Nr. 3 (1. marts) – S. 148–152.
- ³³ Ibid.
- ³⁴ 05.06.1995. Likums „Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” [Gesetz über „Änderungen der Verfassung der Republik Lettland“]. Siehe: <http://likumi.lv/doc.php?id=63346> [eingesehen 22.05.2014.].
- ³⁵ Latvijas Republikas Satversme [Die Verfassung der Republik Lettland], in: *Likumu un Valdības rīkojumu krājums*. – 1922 – (7. aug.) – 12. burtn. / Heft – (Nummer des Dokuments) 113.
- ³⁶ Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību [Provisorische Satzung des Lettischen Volksrates über lettische Gerichte und die Gerichtsordnung], in: *Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un Valdības Rīkojumu Krājums*. – 1919 – Nr. 1 (15. jūl.) – S. 10.